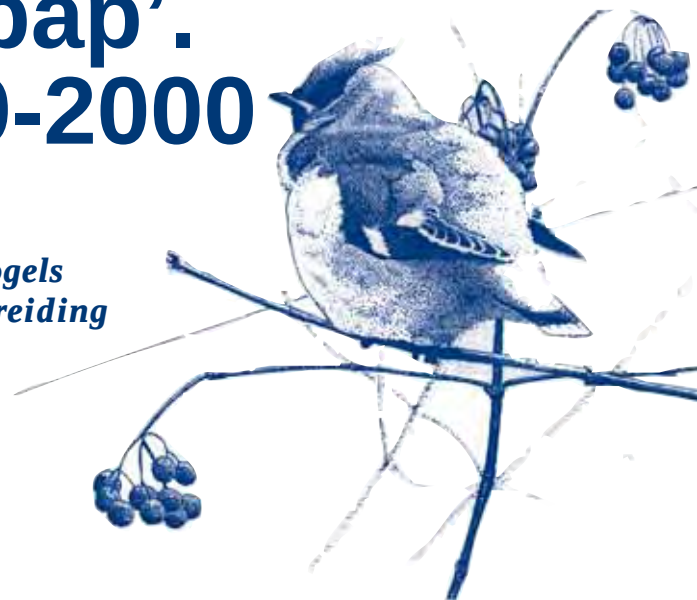

'Krenten in de pap'. Het BSP in 1989-2000

Het Bijzondere Soorten Project-niet broedvogels (hierna BSP) is in 1989 opgezet om de verspreiding en aantalsontwikkeling van schaarse niet-broedvogels te onderzoeken.

Met 128.000 ingevoerde waarnemingen in de database is het tijd voor een nieuw overzicht. Een eerder overzicht verscheen in 1995 in Sovon-Nieuws 8(1): 10-12.

Van 57 naar 86 soorten

Aanvankelijk werden waarnemingen van 57 soorten verzameld, in de loop van de jaren groeide dit tot 86 soorten op dit moment.

Deze groei kwam vooral op het conto van 23 soorten die voorheen door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) werden beoordeeld. Deze soorten zijn tegenwoordig in ons land niet zeldzaam genoeg meer om door het CDNA te worden behandeld en

geregistreerd. Vanaf het moment dat deze soorten van de CDNA-soortenlijst zijn afgevoerd, maken zij deel uit van de BSP-soortenlijst (tabel 1). Verder zijn er in de loop van de jaren drie schaarse soorten (Bokje, Beflijster, Frater) en twee exoten (Chileense Flamingo, Rosse Stekelstaart) aan toegevoegd. Tot slot is de Geelpootmeeuw in twee verschillende soorten gesplitst: de Pontische Meeuw (tot en met 1997 CDNA-soort) en de Mediterrane Geelpoot-

meeuw. In de BSP database staan waarnemingen in 1989-97 nog genoteerd als 'geelpootmeeuw'.

Omvang en gebruik databestand

In tabel 1 zijn dubbelwaarnemingen zo veel mogelijk verwijderd door voor iedere soort het maximum aantal pleisterende exemplaren per decade (10-daagse periode) per locatie te berekenen. Voor overtrekkende vogels is het maximum aantal per locatie per dag berekend.

Tabel 1. Overzicht van alle 86 BSP-soorten. Tussen haakjes is aangegeven indien de soort later is toegevoegd aan de soortenlijst. De tweede en derde kolom geven het totaal aantal exemplaren (voor berekening zie tekst) en het percentage dat als overtrekkend wordt doorgegeven.

Soort	Ex.	Trek (%)	Soort	Ex.	Trek (%)	Soort	Ex.	Trek (%)
IJsduiker	378	12	Slechtvalk	11518	14	Draaihals	980	1
Vale Pijlstormvogel (1998)	5	100	Kraanvogel	134450	91	Middelste Bonte Specht (1999)	3	0
Stormvogeltje (2000)	0	-	Steltkluut	1734	2	Strandleeuwerik	47213	5
Kuifaalscholver	1282	9	Morinelplevier	1539	23	Grote Pieper	1237	62
Kwak	883	29	Temmincks Strandloper	2961	4	Duinpieper	1999	67
Koereiger (1997)	143	10	Gestreepte Strandloper (2000)	7	0	Roodkeelpieper (1992)	545	63
Kleine Zilverreiger	5931	4	Bokje (1995)	2062	2	Rouwkwikstaart	4549	26
Grote Zilverreiger	3646	5	Poelruiter (1993)	375	2	Pestvogel	14699	5
Zwarte Ooievaar	1139	54	Grauwe Franjepoot	1226	2	Waterspreeuw	277	0
Ooievaar	14602	43	Rosse Franjepoot	439	34	Beflijster (1995)	5025	16
Zwarte Ibis (2000)	10	60	Middelste Jager	1889	90	Waterrietzanger (1993)	57	0
Flamingo (1993)	1022	3	Kleinste Jager (1993)	196	85	Sperwergrasmus (1993)	81	0
Chileense Flamingo (1993)	1749	1	Zwartkopmeeuw	12062	23	Pallas' Boszanger (1997)	24	8
Dwerggans (1990)	3109	1	Vorkstaartmeeuw	467	74	Bladkoning	652	2
Sneeuwgans	2374	4	Pontische Meeuw (1998)	737	2	Kleine Vliegenvanger	157	2
Witbuikrotgans	4585	5	Med. Geelp. meeuw (1998)	648	4	Taigaboomkruiper (1995)	135	0
Zwarte Rotgans (1999)	16	0	Geelpootmeeuw	2894	1	Buidelmees	3090	13
Roodhalsgans	1200	1	Kleine Burgemeester (1998)	14	28	Grauwe Klauwier	762	0
Casarca	8034	4	Grote Burgemeester	690	17	Klapkester	6480	2
Krooneend	5312	1	Lachstern (1993)	635	22	Notenkraker	431	24
Witoogeend	442	0	Reuzenstern	3412	9	Raaf	12149	7
Rosse Stekelstaart (1995)	469	2	Witwangstern (1996)	173	6	Europese Kanarie	4233	29
Zwarte Wouw	1801	80	Witvleugelstern	1421	11	Frater (1995)	102754	4
Rode Wouw	3640	76	Kleine Alk	7507	92	Grote Kruisbek (1993)	251	23
Zeearend	1092	17	Papegaaiduiker	409	82	Roodmus (1992)	403	4
Grauwe Kiekendief	1667	41	Velduil	4188	10	Ijsgors	11608	65
Visarend	6046	49	Ijsvogel	15300	3	Sneeuwgors	82287	6
Roodpootvalk	2062	53	Bijeneter (1993)	69	47	Ortolaan	1790	60
Smelleken	11461	40	Hop	322	13			

Deze aantallen zijn vervolgens gesommeerd.

In totaal zijn er momenteel in de database 128.000 waarnemingen opgenomen (exclusief dubbele meldingen) die betrekking hebben op 85 soorten en 597.000 vogels. De waarnemingen zijn afkomstig uit 1705 atlasblokken verspreid over geheel Nederland. Slechts in 2 % van de atlasblokken die geheel in Nederland liggen is nog nooit een BSP-soort gemeld.

Het nut van het BSP blijkt o.a. uit de recente Avifauna van Nederland 2 (Algemene en schaarse vogels van Nederland), waar van 50 soorten verspreidingskaarten en/of seizoenspatronen zijn opgenomen. Het betreft vooral soorten die al sinds 1989 op de BSP-lijst staan. De 23 soorten die later aan de lijst zijn toegevoegd omdat het eerder CDNA-soorten waren, werden groten-deels al besproken in Avifauna van Nederland 1 (Zeldzame vogels van Nederland). Voorts verschenen onder meer artikelen over de invasie van de Pestvogel in de winter 1995/96 (Dutch Birding 20, 1998: 206-216) en over het voorkomen van de Zeearend (Vogeljaar 47, 1999: 145-153). In Sovon-Nieuws zijn inmiddels 31 soorten in artikelvorm uitgewerkt. Inmiddels begint de BSP-periode zo lang te worden dat het lonend zal zijn om meer aandacht te besteden aan trends en veranderingen in seizoenspatroon.

Totaal aantal exemplaren en aandeel trekkers

Het totaal aantal exemplaren per soort varieert enorm. Van één soort, het Stormvogeltje, is nog geen enkele waarneming bekend (tabel 1). Deze soort is niet alleen zeldzaam, maar staat ook pas sinds 1 januari 2000 op de BSP-lijst. Nog niet alle waarnemingen uit het afgelopen kalenderjaar zijn in de database verwerkt, dus misschien komt de eerste binnenkort boven water. Van enkele andere recent aan de lijst toegevoegde soorten is pas een handvol vogels gemeld (Vale Pijlstormvogel, Gestreepte Strandloper en Middelste Bonte Specht, alle <10). Van zeven andere voormalige CDNA-soorten bedraagt het aantal 10-100. De meest zeldzame soorten die al vanaf het begin van het project op de BSP-lijst voorkomen, zijn achtereenvolgens Kleine Vliegenvanger, Waterspreeuw en Hop. De meest algemene is de Kraanvogel (ruim 134.000). Het is opmerkelijk dat de Frater de op een na talrijkste soort is, aangezien deze pas per 1 januari 1995 deel uitmaakt van de lijst. Sneeuwgors en Strandleeuwrik zijn twee andere talrijke kust-zangvogels.

De laatste kolom in de tabel geeft per soort het percentage dat langs- of overtrekkend werd gezien. Van enkele soorten zijn nog nooit (Waterspreeuw) of nauwelijks (Witoogend: 2, Grauwe Klauwier: 6) trekkers gemeld. Kleine Alk, Kraanvogel en Middelste Jager daarentegen zijn, met 90% of meer overvliegende vogels, trekkers bij uitstek. Papegaaiduiker, Zwarte en Rode Wouw scoren met meer dan 75% eveneens hoog. Gemiddeld over alle soorten en jaren bedraagt de gemiddelde 'groeps-grootte' (aantal exemplaren per melding) bij trekkers 5,9 en bij pleisteraars 4,2. De grootste groepen trekkers worden gemeld van Kraanvogel (gemiddeld 64) en Frater (20); bij pleisteraars zijn dat Frater (61), gevolgd door Strandleeuwrik (21), Sneeuwgors (19), Kraanvogel (15) en Pestvogel (11).

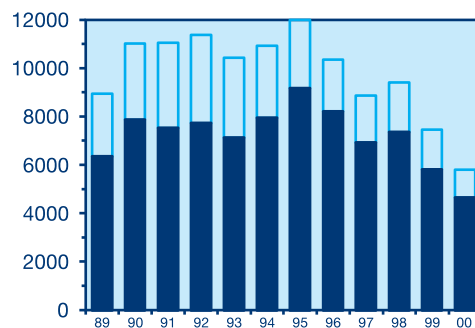
Meer dan 10.000 waarnemingen per jaar

Ieder jaar ontvangen we 11.000-13.000 waarnemingen (figuur 1). Het aantal records per jaar is vrij stabiel. Doordat bij het insturen, verzamelen, controleren en verwerken van de waarnemingen altijd enige achterstand ontstaat, is het aantal waarnemingen de laatste jaren wat lager. Hetzelfde geldt voor het startjaar, 1989. Het topjaar tot dusver was 1995, maar dit wordt voor een deel veroorzaakt doordat toen soorten als Frater, Blijfster en Bokje aan de lijst zijn toegevoegd. Voorts waren Kleine Zilverreiger (voor het eerst meer dan 100 in de nazomer in de Delta), Kleine Alk (invasie in november) en IJsvogel (topjaar na een aantal zachte winters) toen vrij talrijk.

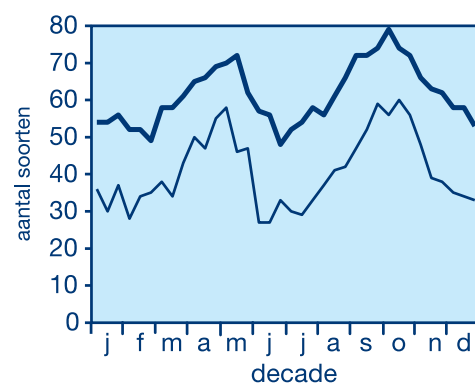
Het aantal meldingen van overtrekkende vogels ligt de laatste jaren duidelijk lager dan in de beginjaren van het project. In 1989-94 ging het om gemiddeld 30% van de waarnemingen (uitersten 27-32%), in 1995-2000 om gemiddeld 20% (19-22%). Dit wordt o.a. veroorzaakt door enkele jaren met opvallende trek van Roodpootvalk, Kraanvogel, Middelste Jager, Kleine Alk, Duinpieper en IJsgors.

Meeste soorten in voor- en najaar

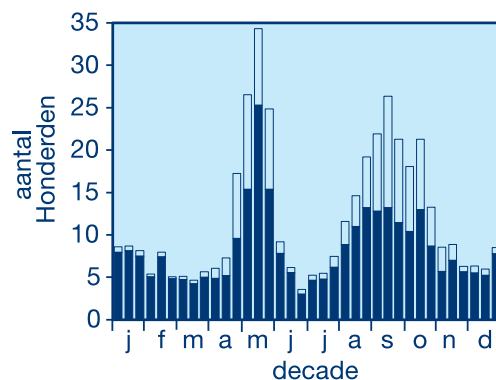
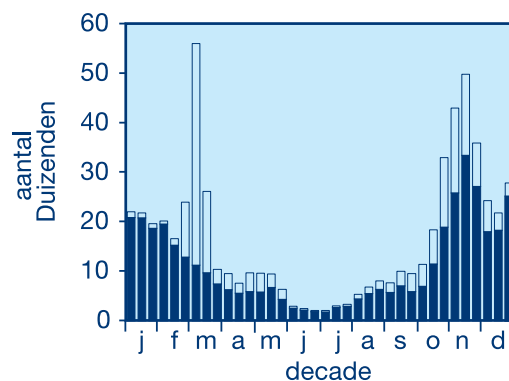
Figuur 2 laat het aantal BSP-soorten per decade zien. Pleisterende soorten worden het meest gezien in voor- en najaar. Vanaf de laatste decade van maart tot en met de laatste decade van mei ligt het aantal soorten boven de 60 (maximaal 70 begin mei). De najaarspiek is breder, van medio augustus tot en met eind november zijn meer dan 60 soorten gezien (max. 79 begin oktober). Het minimum aantal soorten valt eind juni en eind februari (48 resp. 49). De maan-

Figuur 1. Totaal aantal waarnemingen van pleisterende (donker deel staaf) en overtrekkende (licht) vogels per jaar in 1989-2000 (alle soorten gesommeerd, excl. dubbelwaarnemingen).

Figuur 2. Seizoenspatroon in 1989-2000 voor pleisterende (dikke lijn) en trekkende vogels (dunne lijn).

Figuur 3. Seizoenspatroon in 1989-2000 (totaal aantal exemplaren). In de bovenste figuur zijn alle BSP-soorten opgenomen (n=86), in de onderste tabel alleen de soorten waarvan minder dan 2500 exemplaren zijn gezien in 1989-2000 (n=55, zie tabel 1).

den juni en juli zijn dus de beste maanden om - wat betreft de schaarse soorten - op vakantie te gaan. Of zou de vakantieperiode juist mede de oorzaak zijn van de zomerdip?

Het aantal soorten dat overtrekkend is gemeld, ligt gemiddeld 20 soorten lager dan het aantal pleisteraars. Het is geen verrassing dat de vorm van de figuren sterk overeenkomt. Bij trekkers zijn de beste perioden april tot en met mei (46-58 soorten, maximum begin mei) en september tot begin november (47-60 soorten, maximum medio oktober). De minste soorten zijn overtrekkend gezien in de eerste twee decaden van juni (27 soorten). In totaal zijn van de 86 BSP-soorten er in 1989-2000 84 pleisterend en 79 trekkend gemeld.

Meeste exemplaren in de winter

Wanneer niet het aantal soorten per decade wordt uitgezet maar het aantal exemplaren (figuur 3), ontstaat er een ander seizoenspatroon. Van eind oktober tot in maart is dan de beste tijd, met pieken eind oktober/begin november en eind februari/begin maart (figuur 3, boven). Relatief algemene wintergasten (Frater, Sneeuwgorst, Strandleeuwrik) spelen hierin een belangrijke rol, net als doortrek van de talrijkste BSP-soort, de Kraanvogel.

Een geheel ander seizoenspatroon wordt verkregen wanneer alleen de soorten worden geselecteerd waarvan er in de 12 jaren dat het project nu loopt minder dan 2500 zijn geteld (zie tabel 1). Deze 55 zeldzamere soorten worden met name gezien in de maanden dat de trek in Nederland zijn hoogtepunten kent, van eind april tot eind mei met een maximum half mei en tussen eind augustus en half oktober met een maximum half september.

Geïnteresseerden kunnen formuleren aanvragen via de regionale contactpersonen (zie Sovon-Nieuws 2001-2 of www.Sovon.nl) of het Sovon-kantoor.

Arjan Boele & Erik van Winden

Watervogeltellingen in 2000/2001

In het afgelopen nummer van Sovon-Nieuws stonden de data voor de ganzen- en zwanentellingen voor de eerste helft van het komend seizoen. Inmiddels zijn ook de data voor de rest van het jaar bekend. Hieronder een overzicht van alle watervogeltellingen van september 2001 tot en met juni 2002, inclusief de tellingen van de zoete rijkswateren, de vogelrichtlijngebieden en de integrale tellingen in de Waddenzee. Deze laatste kijken wat datum betreft soms af van de andere tellingen omdat ze afhankelijk zijn van hoog water midden op de dag. De genoemde datum is steeds de zaterdag. De telperiode loopt van vrijdag tot en met maandag.

15 september	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, grauwe gans.
13 oktober	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, ganzen en zwanen (alle srt.).
17 november	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, ganzen en zwanen (alle srt.), integrale telling waddenzee (hoog water in Harlingen 10:56).
15 december	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, ganzen en zwanen (alle srt.).
12 januari	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, ganzen en zwanen (alle srt.).
19 januari	integrale telling waddenzee (hoog water in Harlingen 12:44)
16 februari	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, ganzen en zwanen (alle srt.).
16 maart	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, ganzen en zwanen (alle srt.).
13 april	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden, brand- en rotgans
11 mei	rotgans, integrale telling waddenzee (hoog water in Harlingen 10:20)
18 mei	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden
15 juni	zoete rijkswateren, vogelrichtlijngebieden

Kwartelkoningen voor uitmaaien behoed

Het kwartelkoningproject waar in de vorige Sovon-Nieuws over werd geschreven is een groot succes geworden. Zo'n 60 enthousiaste vrijwilligers waren in de maanden juni en juli actief om roepende Kwartelkoningen in kaart te brengen. Op 2/3 juni en 29/30 juni werden daarvoor simultane tellingen georganiseerd van de bekende kwartelkoninggebieden. Dat leverde tot nu toe tussen de 175 en 200 territoria op. Die schatting is voorlopig, omdat we nog niet alle gegevens binnen hebben en de vogels bovendien tot ver in juli actief waren. Het aantal territoria is duidelijk minder dan in de topjaren 2000 (ruim 400) en 1998 (586), maar ligt wel in dezelfde orde van grootte als het aantal in 1999 (ruim 200). Niet eens zo'n slecht jaar dus, zeker niet in vergelijking met de bijna verdwenen populatie in de eerste helft van de jaren negentig. Dat er in ons land vanaf 1997 jaarlijks weer grotere aantallen Kwartelkoningen worden gehoord zou wel eens te maken kunnen hebben met de beter georganiseerde bescherming in de afgelopen jaren. Dit seizoen werd dat voor het eerst op grotere schaal aangepakt. In samenwerking met de Dienst Landelijk Gebied kon na overleg met boeren in veel gevallen een afspraak worden gemaakt over het

opschuiven van de maaidatum tot 1 augustus. Daarnaast werd actief contact gezocht met terreinbeherende instanties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen. Deze activiteiten hebben ertoe geleid dat het grootste deel van de Kwartelkoningen gespaard is gebleven voor de maaiwerkzaamheden. In de loop van het najaar zal een overzicht verschijnen met de resultaten en zal de opzet van het project worden geëvalueerd.

Vogelagenda

Sovon en Vogelbescherming geven dit jaar weer een gezamenlijke agenda uit: om zelf te gebruiken of om cadeau te doen. De mooi uitgevoerde agenda met 56 kleurenfoto's kost f 32,50 voor leden en f 40,- voor anderen.

De agenda is te koop op de Landelijke Dag, maar kan ook worden toegestuurd. U betaalt dan f 4,50 extra aan portokosten. Bestellen kan door overmaken van het bedrag op giro 2905988 t.n.v. Sovon Vogelonderzoek Nederland o.v.v. 'Agenda 2002' of door even te bellen met het Sovon-kantoor, 024-6848111.